

KOŠNJA NA KOPRIVNIKU

Koprivnik (1389 m) je kopast vrh v škofovloškem pogorju; med gozdnatima sosedoma Mladim vrhom (1370 m) in Blegošem (1562 m) je skoraj gol. Na pri-sojni strani so prostrane senožeti v posesti kmetov iz Žetine in Brinja, na osojni pa iz Martinj vrha. Te senožeti oživijo enkrat na leto — ob košnji. Kakšna je bila ta košnja po starem redu in tradiciji nekako do prve vojne, mi je pripovedoval pokojni Gošarjev Tinač (Valentin Rupar) iz Žetine,¹ ki se je kot reven bajtarski sin neštetokrat vdinjal kot kosec v senožetih Koprivnika.

Košnja na Koprivniku je bila pravzaprav praznično doživetje za vso vas, posebno pa še za dekleta in fante. Koliko so se že prej o tem pogovarjali! Dekleta so pripravila praznično obleko, gospodarji so naprosili kosce in grab-ljivkne.² Na svetega Jakoba (25. julija) se je pa začelo zares — v koprivniške senožeti najveljavnejšega kmeta Markuša je zastavilo koso za današnje pojme kar neverjetno število — 40 koscev. Naslednjega dne — na sveto Ano — je pričel njegov tudi mogočni sosed Mihovec z 32 kosci. Približno toliko jih je bilo treba tudi pri Primcu in Andrejonu. Drugi Žetinci so bili skromnejši: pri Andrejaču jih je kosilo 24, pri Rančahu 12, pri Škundru 8, pri Oglarju 7, pri Jakcu in Kolavžu po 5, pri Dobretovih pa spet nekaj več, okrog 14. Poleg hrane so dobili kosci nekaj tobaka in po 50 do 60 soldov na dan.³ Najhuje je bilo kositi v Primcovi senožeti, kosci so morali nataktni kremše,⁴ da niso zdrs-nili po hudi strmini.

Delo je teklo po utrjeni navadi, tudi počivali in jedli so vedno na zdavnaj določenih mestih. Zgodaj zjutraj so se kosci zbrali na domenjenem mestu v senožeti, vsak je dobil kozarček žganja in nekaj tobaka. Prižgali so pipe, pre-izkušali ostrino kos, in ko je sonce doseglo veliki rob v Blegošu — okrog pete ure — so se postavili v vrsto in nabrusili. Prvi kosec je s starim rekom »Buh n svet križ bôži!« zarezal prvo red, za njim pa lepo v eno mero vsi ostali. Kosili so naravnost v breg, »v pot«, kakor so rekli.

Če je bilo dosti krtin, je bilo treba večkrat brusiti. Že je prvi kosec na vrhu senožeti, kakor nam oznanja njegov vrisk. Potem se lepo usede na tla, si nabaše pipo, kadi in sedi, dokler niso vsi na vrhu. Vsi kadijo, kramljajo in včasih celo kakšno zapojejo, kot je tale:

*Bom šou na planince,
na vesojke gorjè;
tam gori je luštn,
ke ruažce cvetjè...*

Potem pa gredo vsi skupaj na dno senožeti in zastavijo nove redi. Nobene vihравosti, živčnosti in tekmovanja — kot da gre bolj za prijetno družabnost kakor pa za delo samo. Pa saj je gospodar naročil: »Ni važno, koliko jo boste pokosili, ampak kako. Toliko le glejte, da vas kompava⁵ ne bo v rit bodla!« Ker je bilo veliko število koscev, se je vendar tudi veliko naredilo.

Toda kosci niso dolgo samovali. Okrog sedmih so se zasvetili na poti proti Koprivniku snežnobeli, sveže oprani srajčniki⁶ grabljivkn, ki so na glavi nesle v jerbasih kosilo, v rokah pa grablje. Jedi je pokrival lepo vezen prt, na prtu pa je dehtel pušelj iz domačih rož — rožmarina, nageljna in roženkravta — za vsakega kosca. Kosci so jih pozdravljali z vriskanjem, nekateri so hiteli naproti pomagat težko obloženim. Ko so dekleta odložila, so pripenjala koscem šopke za klobuk, s posebnim veseljem še svojim izvoljenim. Za kosilo so bili nekdanj dobro zabeljeni ajdovi žganci z mlekom, kasneje jih je pa že izpodrivala kava s kruhom.

Grabljivkne takoj prično trositi in grabiti nakošeno. Sonce vedno huje pritiska v rebri Koprivnika in dekleta prinašajo žejnim koscem vodo. Šale in zbadljivke se križajo, čeprav kosa vedno bolj nerada reže. Ko se posuši rosa, se travni sok prične lepiti na koso in ovirati košnjo. Vedno bolj je treba brusiti in klepati, iz grmovja se vedno pogosteje oglašajo kladiva klepačev. Sicer pa zvon na Gori kmalu oznani poldan in s tem daljši premor za južino in počitek. Domači so prinesli veliko ajdovih štrukljev in zelja s svinjino. Pri Markušu so postavili pred kosce polne lesene škafe jedi. Za pijačo je voda kuhanega suhega sadja in tudi domači mošt tepkovec. Pokušajo ga tudi dekleta, ki jim lica vedno bolj žarijo, vedno več šal in smeha je slišati.

Dobra volja se še stopnjuje pri popoldanskem delu. Fantje z vilami pehajo seno in ga v plasteh nakladajo, dekleta pridno grabijo in pazijo, da jim ne pridejo preveč blizu. Fantje so od sile nabriti, in če le morejo, spodnesejo kakšno grabljivkno na tla. Komur je to uspelo, jo ima pravico »valat« — zakotaliti se z njo po senožeti navzdol. To je bila stara, nekoliko pregrešna pravica koscev v sicer moralno zelo strogi kmečki srenji. Valjanje je bila velika zabava mladih in starih, spremljana s spodbudnimi klici in smehom — posebno še, če se je dekletu krilo visoko zavihalo in je bilo videti lepe noge in druge dekliške čare. Seveda so se dekleta otepala in celo na videz jezila, vendar so nazadnje bili vsi dobre volje.

Plasti sena moški nakladajo na velike veje in jih potem vlečejo navzdol do mesta, kamor je moč priti z vprego in vlakami. Vlake so poseben voz, ki ima le spredaj močna kola, zadnji del pa drsi po tleh in tako zavira prehitro vožnjo. Na take vlake se da naložiti cela bajta sena, a treba je dobro paziti, da se ne prevrne.

Okrog petih popoldne je bila malica: domač soržičen kruh, klobase z zaseko, mošt. Vročina popušča, večina moških gre spet kosit. Ostali še naprej spravljajo seno in na domačem skednju ga je vedno težje zmetavati. Sence se vedno bolj daljšajo, končno sonce zatone za tolminske gore. Tabrh⁷ je pri kraju. Domači ponudijo še ostanke od južine in malice, moškim tudi še požirek žganja. Za konec še vsi skupaj zapojejo. Najlepše je zapel Oglarjev iz Brinja, ki se je veliko pesmi naučil pri vojakih. Dobra pevca sta bila tudi ta mal Janez in Šenka. Radi so zapeli tisto staro:

*Muj fantič pa po rajži hodi,
sladko vince skupaj vozi:
dekle pa dama tobarna,⁸
pa mende druge fante ima.*

*Kolkorkrat sem oz rajža paršu,
sem pri tebi družga najšu —
jest pa tega na tarpim
in rajši tebe zapostim.*

*Al mi boš tolkajn zamiru,
ke s mi tolkkrat pojstlo miru;
ne eno urco al pa dve,
dostikrat — do belga dne!*

Že vzhaja luna — fantovsko sonce — izza Gabrške gore in mesečina odeva naravo s srebrnim pajčolanom. Možje in dekleta se vračajo domov počivat, fantje pa nočejo čutiti utrujenosti. Mladost je norost! Vriskaje zavijejo proti Martinj vrhu, potem pa naprej v Rovt, Zaprevalje, Četeno ravan in skozi Podvrh proti Brinju in Žetini, a tu se že dani ... Vasovali, vriskali in peli so celo noč. Fante po vaseh so izzivali z zbadljivo pesmijo:

*Pa sma fantje spod Gur,
pa spod Biele peči —
par nas je korajža,
par vas ja pa ni!
Če ste fantje za kej,
pa nas spravte u krej!*

Klicali so dekleta in se sploh objestno obnašali, ker so vedeli, da jih je preveč, da bi se jih vaški fantje lotili. No, ob petih zjutraj so vsi spet na Koprivniku. Nekateri neugnanci tako niso spali tudi po šest noči. Zato pa jih je čez dan nadlegoval dremež. Da bi ga pregnali, so spet zapeli kakšno razposajeno:

*Pod koruaškm Lebelčkam⁹
tri ruažce rasua;
če imaš fantič koraža,
pa utargi anua!*

*Pa glih snuč sn ih targu,
pa driu ih bom spiet —
pa imam fantič koraža,
sn sam za deviet!*

Žal danes takega romantičnega občestva ob košnji na Koprivniku ni več. Večino senožeti prerašča malopridno grmovje, namesto dekliškega smeha in prešerne fantovske pesmi pa je slišati zoprn trušč motornih kosilnic.

Opombe

1. Njegove pripovedi o Blegošu sem objavil v PV 1952, str. 426—369. — 2. Narečni izraz za grabljico. — 3. 50 soldov je bila ena krona, 100 soldov pa goldinar. V sedanji vrednosti bi bilo pribl. 50 oz. 100 din. — 4. Narečni izraz za dereze ali krampeže. — 5. Poljansko ime za bodečo nežo. Naročilo ima pravzaprav dvojni pomen: da bodo čisto pokosili in da ne bodo preveč sedeli. 6. Ženska srajca iz praznjega platna; videti je bilo njene rokave in ovratnik. — 7. Narečni izraz za dnino, verjetno nemškega izvora (Tagwerk). — 8. Tobarnati pomeni na Poljanskem voditi gostilno in delati v njej; gotovo izvira od it. besede taverna. — 9. Prelaz Ljubelj v Karavankah.

Résumé

LA FENAIISON À KOPRIVNIK

L'auteur nous décrit du point de vue ethnologique la fenaison aux prés de haute montagne de la région de Koprivnik (1389 m) dans la contrée montagneuse de Škofja Loka, appartenant aux paysans du village de Zetina. Il nous parle des préparatifs du fauchage, du rassemblement des faucheurs aux fermes particulières, de l'arrivée au fauchage, du déroulement de celui-ci ainsi que des travaux qui l'accompagnent sans oublier la nourriture des faucheurs et l'ambiance qui se crée et les coutumes autour de la fenaison.